

Hakemli Yazılar

Refereed Articles

Öğretmenlere Bilgi* Okuryazarlığı Becerilerinin Kazandırılması Üzerine Bir Çalışma

A Study on Teaching Information Literacy Skills to Teachers

Buket Akkoyunlu**

Serap Kurbanoğlu***

Öz

Bilgi toplumunun bireylerine bilgi okuryazarlığı becerilerinin öğretilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu yazıda, ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenlerinin bilgi okuryazarlığı becerileriyle donatılmalarının gerekliliği tartışılmaktadır. Öğretmenlere bilgi okuryazarlığı becerilerini kazandırmaya yönelik bir çalışma ile bu çalışmadan elde edilen bulgular da aktarılacaktır.

Abstract:

Teaching information literacy skills to the individuals of information society has a great importance. In this paper, necessity of equipping primary and secondary

* Bilginin örgütlenmesi, kavram haritaları ve ön örgütleyiciler, bilginin kavranması, yeni edinilen bilginin var olan bilgiyle ilişkilendirilmesi, neden – sonuç ilişkisinin kurulması, bilginin sentezi ve başka alanlara aktarımı ile ilişkilidir.

** Doç. Dr. Buket Akkoyunlu, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesidir; e-posta: buket@hacettepe.edu.tr

*** Doç. Dr. Serap Kurbanoğlu, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesidir; e-posta: serap@hacettepe.edu.tr

school teachers with information literacy skills is discussed. A study to teach information literacy skills to teachers and the findings of the study will also be introduced.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Okuryazarlığı, Öğretmen Eğitimi

Keywords: Information Literacy, Teacher Education.

Giriş

21. yüzyıl toplumlarının gereksinim duyduğu insan profili değişmiştir. Günümüzde, teknolojik gelişmeleri takip edebilen, değişime uyum sağlayabilen, sürekli olarak kendisini yenileyebilen, bilgi üretebilen bireylere gereksinim duyulmaktadır. Bilgi çağında gerek okullarda, gerekse iş dünyasında ve hatta günlük yaşamda başarılı olabilmek için iyi bir bilgi tüketicisi olmak, diğer bir deyişle, bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanma becerilerine sahip olmak gerekmektedir (ayrıntılı bilgi için bkz: SCANS, 1991; ISTE, 1998; TÜSİAD, 1999).

Eğitim kurumlarının en önemli işlevlerinden biri çağın gereksinim duyduğu insan gücünü yetiştirmektir. Eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme gibi üst düzey düşünme becerilerinin ve bunları gerçekleştirmek için gereksinim duyulan bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma, örgütleme ve iletme gibi bilgi becerilerinin bireylere öğretim süreci içinde kazandırılması ve bu amaçla öğretim sürecinin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Öğretimin okullarla sınırlı kalmadığı, yaşam boyu öğrenmenin zorunlu hale geldiği günümüzde bireylere “öğrenmeyi öğrenme” becerisinin kazandırılması büyük önem taşımaktadır. “Yaşam boyu öğrenme” ve “öğrenmeyi öğrenme” söz konusu olduğunda ise bilgiyi bulma, değerlendirme ve kullanma becerileri olarak özetlediğimiz bilgi okuryazarlığı becerileri ön koşul olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bilgi okuryazarlığına her düzeyden eğitim kurumunun programlarında yer verilmesinin ve her öğrencinin eğitim sürecinin bir parçası haline getirilmesinin gereği ve önemi sık sık vurgulanmaktadır (bkz: ALA, 1989; ALA, 2000; *Bilişim*, 2001: 43; Doyle, 1994: 12). Çağın gereksinim duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştirme yükümlülüğü ile karşı karşıya kalan eğitim kurumları birçok ülkede yeniden yapılanma çalışmaları başlatmıştır (TÜSİAD, 1999: 19). Okulların yeniden yapılandırılması çalışmaları bilgi okuryazarlığı ile doğrudan ilintilidir. Yeniden yapılandırma çalışmaları öğretmenlerin rollerini değiştirirken, öğrenciler de çeşitli kaynaklardan elde ettikleri bilgiyle etkileşim sonucunda öğrenen aktif katılımcılar haline gelmektedir (AASL/AECT, 1998: 2; ALA, 2000; Spitzer, Eisen-

berg ve Lowe, 1998: 132). Çeşitli bilgi kaynaklarının kullanımını gerektiren kaynağa dayalı öğrenim bilgi okuryazarlığı becerilerini gerektirmektedir. Burada hem öğrencilerin hem de onları yönlendirme rolünü üstlenen öğretmenlerin söz konusu becerilere sahip olması gereği ortaya çıkmaktadır.

Çağın gereksinimlerini gözden geçirerek öğretim ortamlarını yeniden düzenleme çabalarına girişen okulların, teknolojinin de kullanıldığı bir öğrenme sürecinde öğrencilere, bilgiye ulaşabilecekleri, bilgiyi; problem çözme, karar verme ve planlama amacıyla kullanabilecekleri, öğrendiklerini günlük yaşama aktarabilecekleri ortamlar sunması gerekmektedir (Kurbanoglu ve Akkoyunlu, 2001). Bu tür öğretim ortamlarının hazırlanması ve bilgi okuryazarlığının öğretim süreci içine alınması öğrencilerin eğitimi kadar öğretmenlerin ve kütüphanecilerin eğitimini, program geliştirme çalışmalarını ve öğretmen - kütüphaneci – eğitimci işbirliği çalışmalarını da kapsamına alan bir konudur

Konunun Önemi

Günümüzde, öğrenme-öğretme sürecinde, öğrencilerine etkileşimli, katılımcı ortamlar sağlayabilmeleri ve onlarda üst düzey düşünme becerileri geliştirebilmeleri için öğretmenlerin de üst düzey düşünme becerileriyle donanımlı olmaları ve bunun bir ön koşulu olarak bilgi okuryazarı olmaları zorunlu hale gelmiştir.

Artık yaşam boyu değişmeden devamlılığını sürdürebilen bir meslek grubu kalmamıştır. Bu nedenle, bireyleri yetiştirirken onların çağdaş gelişmeleri yakından izleyip kendi yaşamlarında gerekli uyarlamaları yapabilmelerini kolaylaştıracak bilgi, tutum ve becerilerle donatılmaları gerekmektedir. Tüm çalışma alanları için geçerli olan bu yeterliklere sahip olmayan bireylerin bilgi toplumunun gereklerini yerine getirebilmeleri olanaklı değildir (TÜSİAD, 1999: 35). Kısacası, bilgi çağında yetişen her bireyin öğrenmeyi öğrenme temel becerisini kazanmış olması beklenmektedir. Her meslek grubu için olduğu gibi bu durum (öğrenmeyi öğrenme, yaşam boyu öğrenme) öğretmenlik mesleği için de geçerlidir. Bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olmak ise sadece yaşam boyu öğrenmenin ön koşulu olduğu için değil bilgiyi bulma, kullanma, değerlendirme ve iletme aşamalarında öğrencileri yönlendirebilmek açısından da öğretmenler için farklı bir önem taşımaktadır.

ALA'nın (American Library Association – Amerikan Kütüphane Derneği) eğitimcilerden ve kütüphanecilerden oluşan Bilgi Okuryazarlığı Komitesi (Presidential Committee on Information Literacy) tarafından 1989 yılında hazırlanan raporda da öğretmenlerin bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olmaları gerektiği vurgulanmakta ve öğretmen eğitiminin bilgi okuryazarlığı ölçütleri göz önüne alınarak yeniden düzenlenmesi temel önerilerden biri olarak sunulmaktadır.

Söz konusu raporda, öğretmenlerin yeni rollerinde başarılı olabilmeleri için öğretmen yetiştiren kurumlara yapılan öneriler şunlardır: Düşünme becerileri pedagojik beceriler içine alınmalıdır; tüm programlarda sınıf yönetimi, bireyselleştirilmiş öğretim (individualizing instruction), problem oluşturma, soru sorma, işbirliğine dayalı öğrenme (cooperative learning) konularına yer verilmelidir; disiplinlere uygun bilgi yönetim becerileri geliştirilmelidir; okul kütüphanecileri bu programları takip etmeli ve öğretmenlerin mesleki gelişimine katkıda bulunmalıdır; kütüphaneciler program geliştirme çalışmalarının ve öğretim programlarının bir parçası olmalıdır; öğretmen eğitimi programlarının mezuniyet şartları adayların seçilmiş veritabanlarını, bilgi ağlarını, bilgi kaynaklarını, yönetim ve eğitim amaçlı yazılım paketlerini ve yeni eğitim teknolojilerini kullanabilmelerini içermelidir; işe yeni başlayan öğretmenler stajyerlik sürelerinin bir kısmını okul kütüphanecisi ile birlikte geçirmeli bu süre içerisinde gerek okul kütüphanesinde gerekse diğer bilgi merkezlerinde bulunan kaynakları tanımalı ve öğrenme-öğretim sürecinde yönlendirici olma rolü üzerine odaklanmalıdır (ALA, 1989). Sonuçta bu rol okul kütüphanecilerinin öğrenim-öğretim sürecinde yıllardır üstlendiği bir roldür.

ALA Bilgi Okuryazarlığı Komitesi raporundan yaklaşık 10 sene sonra bir değerlendirme raporu hazırlanmıştır. Değerlendirme raporunda geçen süre içerisinde yaşanan gelişmelerden çarpıcı örnekler verilmektedir. Bunlardan biri de NEA'nın (The National Education Association - Ulusal Eğitim Derneği) bilgi okuryazarlığını öğretmen eğitimi programı içine alma çalışmalarını başlatmış olmasıdır. Orijinal rapor üzerinde yapılan değerlendirmenin sonucunda yeni bin yıl için öncelik taşıdığı belirlenen önerilerden ilk ikisinin doğrudan öğretmen eğitimi ile ilgili olması konunun önemini göstermek açısından çarpıcıdır. Sözü edilen ve birbirini destekleyen iki öneriden biri öğretmen eğitiminin bilgi okuryazarlığını içermesinin sağlanması, diğeri bilgi okuryazarlığının lisans ve lisansüstü düzeyde öğretmen eğitimi programlarına dahil edilmesi konusunda akredite kurumlarının desteğinin alınması olarak belirtilmiştir. Öncelikli olarak ele alınması gereken diğer konular ise kütüphanecilik eğitiminin bilgi okuryazarlığını içermesinin ve kütüphanecilik alanında derece alanların bilgi okuryazarlığı programları üzerinde öğretmenler, öğretim üyeleri ve toplumun diğer üyeleri ile çalışabilecek şekilde eğitilmelerinin sağlanması, bilgi okuryazarı olan iş gücünün faydalarının iş çevrelerine anlatılması ve bu sayede iş dünyasının okul reformuna katkılarının sağlanması, bilgi okuryazarlığı konusunda daha fazla araştırma yapılması ve projeler geliştirilmesi şeklinde özetlenebilir (Breivik, Hancock ve Senn, 1998).

ISTE'nin (International Society for Technology Education - Uluslararası Teknoloji Eğitimi Derneği, 2000) öğretmen standartları incelendiğinde de bilgi becerilerine yer verildiği görülmektedir. Öğretmenlerde bulunması gereken beceriler ISTE tarafından şu şekilde belirlenmiştir: Teknoloji okuryazarı olmak, derslerin-

de teknolojiyi kullanabilmek, öğrencilerini teknoloji kullanmaya yöneltebilmek, öğrencilerine bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanma becerilerini kazandıracak öğrenme ortamları düzenleyebilmek, mesleki gelişmeleri izleyebilmek ve deneyimlerini paylaşmak için meslektaşları ile (interneti de kullanarak) işbirliği yapabilmek. ISTE tarafından hazırlanan raporda, öğretmenin rolünün “her şeyi bilen ve anlatan”dan, “öğrencileri ile öğrenen ve onları yönlendiren”e dönüşmesi gerektiği de vurgulanmaktadır.

Eğitim kurumlarının bilgi okuryazarı bireyler yetiştirebilmeleri için önce öğretmenlerin bu becerilere sahip olmaları gerekmektedir. Öğretmenlerin öğrencilerini eleştirel düşünebilen, gözlemci, yaratıcı ve bilgiyi kullanabilen bireyler olarak yetiştirebilmelerinin ön koşulu kendilerinin bu becerilere sahip olmasıdır.

Öğretmenlere Bilgi Okuryazarlığı Becerilerinin Kazandırılması Üzerine Bir Uygulama

Araştırmacılar tarafından ilköğretim öğrencileri üzerinde bilgi okuryazarlığı projesi (bkz: Kurbanoğlu ve Akkoyunlu, 2000; 2001; 2002) kapsamında yürütülen çalışmalar, öğrencilere kazandırılan bilgi okuryazarlığı becerilerinin kalıcılığının sağlanması ve başka alanlara aktarımında öğretmenlerin önemli bir rolü olduğunu ortaya çıkartmıştır. Öğrencilere söz konusu becerileri kullanabilecekleri fırsatlar yaratmak/ ortamlar hazırlamak (örneğin, bunu sağlayacak ödev ve proje konuları geliştirmek), çalışmalarını sırasında öğrencileri yönlendirebilmek, öğrencilerin çalışmalarını bilgi okuryazarlığı bakış açısıyla değerlendirebilmek, kütüphanelerle bu alanda işbirliğine gidebilmek için öğretmenlere de bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması gereksinimi duyulmuş ve bunun sonucunda öğretmenler üzerinde bir uygulama çalışması yapma düşüncesi doğmuştur. Bilgi okuryazarlığı konusunda verilecek bir eğitimin öğretmenlerin bu alandaki bilgi düzeylerinde anlamlı bir farklılık yaratacağı varsayımından hareket edilmiştir.

Bu çalışmada iki ilk ve ortaöğretim kurumunda* çeşitli zümrelerdeki ve düzeylerdeki öğretmen ve uzmanlara (rehberlik, ölçme ve değerlendirme ve program geliştirme) bilgi okuryazarlığı becerileri kazandırmak üzere hazırlanan öğretim programı ve uygulama sonuçları aktarılacaktır.

Yöntem

Çalışmada betimleme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aşamasında gözlem

* Ankara ve İzmir Özel Tevfik Fikret Okulları

ve test tekniklerinden yararlanılmıştır. Eğitim süreci araştırmacılar tarafından yürütölmüş ve denekler “programa karşı ilgileri”, “sordukları sorular”, “uygulama sırasında karşılaştıkları güçlükler” açısından gözlemlenmiştir.

Onbeş saatlik eğitim paketinde kazandırılan davranışları yoklamaya yönelik olarak hazırlanan test 26 maddeden oluşmaktadır. Test daha önce farklı gruplara uygulanmış, madde analizi yapıldıktan ve son hali verildikten sonra güvenilirliği .84 olarak bulunmuştur. Öntest ve sontest ortalamaları arasındaki fark başarı ölçütü olarak alınmıştır.

Denek Grubu

Denek grubu söz konusu iki ilköğretim ve ortaöğretim kurumunda görev yapan toplam 154 öğretmen ve uzmandan oluşmaktadır. Programa katılan deneklerin % 35.71’i ilköğretim birinci kademedede, % 31.16’sı ilköğretim ikinci kademedede % 33.11’i ortaöğretimde görev yapmaktadır (bkz: Tablo 1).

Tablo 1: Deneklerin Düzeylere Göre Dağılımı

Düzyey	f	%
İlköğretim I. Kademe (1 – 5)	55	35.71
İlköğretim II. Kademe (6 - 8)	48	31.16
Ortaöğretim	51	33.11
Toplam	154	100

Zümrelere göre dağılıma bakmak gerekirse deneklerin % 22.07’si yabancı dil öğretmenidir. Yabancı dil öğretmenlerinin oranının diğer zümrelere göre yüksek olmasının nedeni eğitim kurumunun yabancı dille eğitim veren bir kurum olmasından kaynaklanmaktadır. Yabancı dil öğretmenlerini % 19.48 ile branş öğretmenleri, % 16.88 ile sınıf öğretmenleri, % 11.03 ile sosyal bilimler öğretmenleri, % 10.38 ile Türkçe/Türk dili ve edebiyatı öğretmenleri izlemektedir. Matematik ve fen bilimler öğretmenleri birbirine eşit yüzdelerle (% 7.14) denek sayısı en az zümreleri oluşturmaktadır. Uzmanların denekler içindeki oranı ise % 5.84’tür (bkz: Tablo 2).

Tablo 2: Deneklerin Zümrelere Göre Dağılımı

Zümre	f	%
Sınıf Öğretmenleri	26	16.88
Türkçe/Türk Dili ve Edebiyatı	16	10.38
Matematik	11	7.14
Yabancı Dil (fransızca ve ingilizce)	34	22.07
Sosyal Bilimler (sosyal bilgiler, tarih, coğrafya, felsefe grubu)	17	11.03
Fen Bilimler (fen bilgisi, biyoloji, kimya, fizik)	11	7.14
Branş (resim, müzik, beden eğitimi, iş ve teknik)	30	19.48
Uzman (program geliştirme, ölçme ve değerlendirme, rehberlik)	9	5.84
Toplam	154	100

Çalışma Süreci

Öğretmenlere ve uzmanlara bilgi okuryazarlığı becerilerini kazandırma çalışmalarında öncelikle hedef kitle için bir paket program hazırlanmıştır. Bu program içerisinde “bilgi ihtiyacının belirlenmesi”, “bilgi erişim araçları”, “kütüphane düzeni”, “bilgi kaynaklarının türleri”, “bilgi kaynaklarını kullanma ve değerlendirme”, “bilgisayarla bilgi arama”, “internet araçları ve kaynakları”, “bilginin sunumu/iletimi”, “ödev verme”, “ödev değerlendirme ölçütleri”, “bilginin örgütlenmesi süreci – kavram haritaları, ön örgütleyiciler*” gibi konular yer almaktadır. Eğitim araştırmacılar tarafından verilmiştir. Eğitimin sonunda öğretilen konularla ilgili etkinlikler hazırlanmış ve uygulanmıştır.

Test Sonuçları

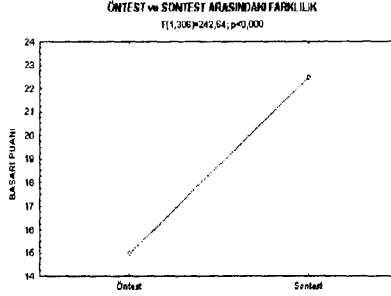
Denekler zümrelere göre gruplara ayrılmış ve her grupta 20 – 25 kişi yer almıştır. Gruplara eğitim verilmeden önce ve eğitimden sonra 26 maddelik çoktan seçmeli bir test uygulanmıştır. Deneklerin ön ve sontest başarı ortalamaları Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3: Deneklerin Öntest ve Sontest Başarı Durumları

N	Öntest ortalaması	Sontest ortalaması	Ortalamalar arası fark
154	15.00 (% 57.69)	22.45 (% 86.34)	7.45 (% 28.65)

Deneklerin öntest başarı ortalaması %57.69 iken, sontest başarı ortalamalarının % 86.34 olduğu görülmektedir. Öntest ve sontest ortalamaları arasında sontest lehine %28.65'lik bir artış görülmektedir (bkz: Tablo 3, Şekil 1).

Şekil 1: Deneklerin Öntest ve Sontest Başarı Grafiği

Çalışmada zümrelere göre de öntest ve sontest başarı durumlarına bakılmıştır. Öntestte en yüksek ortalama % 75 ile uzmanlar grubuna ait iken, en düşük ortalama % 48.19 ile branş öğretmenlerine aittir. Diğer gruplarda öntest başarıları % 57.69 ile % 62.42 arasında değişmektedir. Uzmanlardan sonra en başarılı iki grup sosyal bilimler ve Türkçe gruplarıdır, onları matematik, sınıf öğretmenleri, fen bilimleri ve yabancı dil grupları takip etmektedir. Uzmanların öntest başarılarının yüksek olması çoğunun yüksek lisans ve doktora çalışması yapıyor olması ve dolayısıyla bilgi okuryazarlığı düzeylerinin diğer deneklere göre yüksek olması ile açıklanabilir (bkz: Tablo 4, Şekil 2).

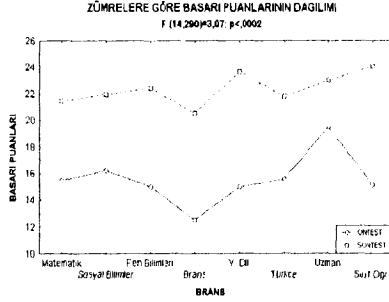
Zümrelere göre sontest sonuçları incelendiğinde ise en yüksek ortalamasının % 92.30 ile sınıf öğretmenlerine, en düşük ortalamasının ise % 76.92 ile yine branş öğretmenlerine ait olduğu görülmektedir. Diğer gruplarda sontest başarı oranı ise % 80.76 ile % 91.53 arasında değişmektedir. Sontestte sınıf öğretmenlerinden sonra en başarılı grup yabancı dil grubu olmuştur. Yabancı dil grubunu sırasıyla uzmanlar, fen bilimleri, sosyal bilimler, matematik ve Türkçe grupları takip etmektedir. Branş öğretmenlerinin gerek öntest gerek sontest sonuçlarının diğer gruplara göre düşük olması büyük ölçüde, branş öğretmenlerinin eğitimi verilen konuların kendi derslerinin içeriğiyle örtüşmediğini düşünmelerinden kaynaklanmıştır. Bu durum söz konusu grup tarafından eğitim sırasında ve sonrasında dile getirilmiştir. Araştırmacıların gözlemleri de bu görüşü destekler niteliktedir (bkz: Tablo 4 ve Şekil 2).

Tablo 4: Zümrelere Göre Öntest ve Sontest Başarı Durumları

Zümreler	N	Öntest ortalaması (%)	Sontest ortalaması (%)	Fark (%)
Matematik	11	15.45 (% 59.42)	21.10 (% 81.15)	5.65 (% 21.73)
Sosyal Bilimler (Sosyal bilgiler, Tarih, Coğrafya, Felsefe grubu)	17	16.23 (% 62.42)	22.00 (% 84.61)	5.77 (% 22.19)
Türkçe/Türk Dili ve Edebiyatı	16	15.00 (% 57.69)	22.10 (% 85)	7.10 (% 27.30)
Branş (Resim, Müzik, Beden Eğitimi, İş ve Teknik)	30	12.53 (% 48.19)	20.00 (% 76.92)	7.47 (% 28.73)
Yabancı Dil (Fransızca ve İngilizce)	34	14.97 (% 57.57)	23.80 (% 91.53)	8.83 (% 33.96)
Fen Bilimler (Fen bilgisi, Biyoloji, Kimya, Fizik)	11	15.56 (% 59.84)	21.00 (% 80.76)	5.44 (% 20.92)
Uzman (Program geliştirme, Ölçme ve Değerlendirme, rehberlik) (Diğer)	9	19.50 (% 75)	22.90 (% 88.07)	3.40 (% 13.07)
Sınıf Öğretmenleri	26	15.15 (% 58.26)	24.00 (% 92.30)	8.85 (% 34.03)

Gruplar arasında farklılıklar olmasına rağmen tüm gruplar için ön ve sontest başarı oranları arasında sontest lehine artış söz konusudur. Ön ve sontest ortalamaları arasındaki fark incelendiğinde en büyük artışın % 34.03 ile sınıf öğretmenlerine ait olduğu görülmektedir. Eğitim sırasında konuya en çok ilgi gösteren ve en çok soru soran grup da sınıf öğretmenleri olmuştur. Sınıf öğretmenlerinden sonra iki test başarısı arasında en büyük fark sırasıyla yabancı dil ve branş öğretmenlerinde görülmektedir. Her iki testte de en düşük başarıyı göstermelerine rağmen iki test başarısı arasında diğer gruplardan daha yüksek fark olması branş öğretmenlerinin tüm isteksizliklerine karşın eğitim sonucunda ele alınan konular üzerindeki bilgi düzeylerinde anlamlı bir artış olduğunu göstermektedir. Ön ve sontest başarısı arasındaki fark incelendiğinde en düşük farkın (% 13.07) uzman grubuna ait olduğu görülmektedir (bkz: Tablo 4, Şekil 2).

Şekil 2: Deneklerin Zümrelere Göre Öntest ve Sontest Başarı Grafiği

Deneklerin görev yaptıkları düzeylere (ilköğretim I. kademe, ilköğretim II. kademe ve ortaöğretim) göre de başarı durumlarına bakılmıştır (bkz: Tablo 5, Şekil 3)

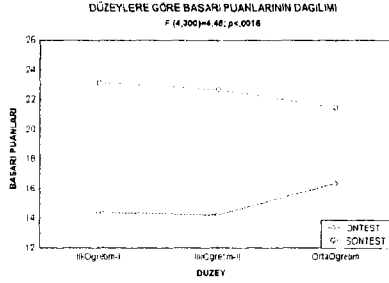
Tablo 5: Deneklerin Görev Yaptıkları Düzeylere Göre Başarı Durumları

Düzeyler	N	Öntest ortalaması (%)	Sontest ortalaması (%)	Fark (%)
İlköğretim 1. kademe (1. - 5. sınıflar)	55	14.30 (% 55)	23.00 (% 88.46)	8.70 (% 33.46)
İlköğretim 2. kademe (6. - 8. sınıflar)	48	14.27 (% 54.88)	22.90 (% 88.07)	8.63 (% 33.19)
Ortaöğretim	51	15.58 (% 59.92)	22.48 (% 86.46)	6.90 (% 26.53)

Deneklerin görev yaptıkları düzeylere göre öntest puan ortalamaları incelendiğinde öntestte en yüksek ortalamanın % 59.92 ile ortaöğretimde görev yapanlara ait olduğu, ilköğretim birinci kademenin öntest ortalaması % 55 iken ikinci kademenin öntest ortalamasının % 54.88 olarak saptandığı görülmektedir. Ortaöğretim grubunun öntest başarısının daha yüksek olması uzmanların ortaöğretimde görev yapıyor olması ve bu grup içinde ele alınmış olması ile açıklanabilir.

Sontest ortalamaları incelendiğinde ise ilköğretim birinci kademe % 88.46 ile öne çıkmakta, ikinci kademe % 88.07 ile birinci kademeyi izlemekte, ortaöğretim % 86.46 ile diğerlerinin gerisinde kalmaktadır. Ortalamalar arası fark incelendiğinde ise en yüksek artış % 33.46 ile ilköğretim birinci kademeye, en düşük artış % 26.53 ortaöğretime aittir (bkz: Tablo 5, Şekil 3).

Şekil 3: Deneklerin Görev Yaptıkları Düzeylere Göre Başarı Grafiği

Sonuçta, zümrelere ve görev yaptıkları düzeylere bakılmaksızın tüm ilk ve orta-öğretim öğretmenlerinin bilgi okuryazarlığı eğitimine gereksinimleri olduğu ve böyle bir eğitimden olumlu yönde etkilendikleri söylenebilir.

Çalışmada test sorularına verilen yanıtlar da incelenmiş, soru bazında ön ve sontest başarı durumuna da bakılmıştır (bkz:Tablo 6). Öntest ve sontest başarı oranları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmekle birlikte bazı sorularda başarı oranının diğerlerine göre daha düşük olduğu göze çarpmaktadır. Soru bazında yapılacak bir inceleme öğretmenlerin hangi alanlarda daha fazla bilgi gereksinimi (eğitim gereksinimi) olduğunu ortaya çıkartmak açısından önemlidir.

Testteki birinci soruda bir kütüphane kataloğunda bir kitaba ait ne tür bilgiler bulunabileceği sorulmaktadır. % 68 olan öntest başarı oranı sontestte % 86'ya yükselmiştir. Öntest ve sontest arasında % 18'lik bir artış kaydedilmiştir. Burada öğretmenlerin, kütüphane kataloglarında bulunan yazar adı ve eser adı gibi çok temel bilgilerin farkında oldukları fakat basım, konu başlıkları, sayfa sayısı gibi daha detaylı bilgilerin farkında olmadıkları anlaşılmıştır. Yer numaraları ile ilgili olan 2. soruda kütüphane materyallerinin sırtında bulunan numaraların materyale ait hangi bilgiyi gösterdiği sorulmuştur. % 89 olan öntest başarı oranı sontestte % 95'e yükselmiştir. % 6 oranında bir artış söz konusudur.

Tablo 6: Soru Bazında Başarı Durumu

Soru	Sorunun içeriği	Sontest başarı oranı (%)	Öntest başarı oranı (%)	Fark (%)
1	Katalog, genel bilgi	86	68	18
2	Yer numarası	95	89	6
3	Genel sözlük	94	80	14
4	Kısaltmalar sözlüğü	95	80	15
5	Biyografi	96	95	1
6	Almanak	53	12	41
7	İstatistiksel kaynak	92	96	-4
8	Konu ansiklopedisi	88	74	14
9	Kronoloji	69	69	0
10	Tarama stratejisi (Boole)	77	24	53
11	Web adreslerini çözümleme	95	68	27
12	İnternet araçları: ftp	81	20	61
13	İnternet rehberleri	72	17	55
14	İnternet arama motorları	77	38	39
15	url	81	18	59
16	Web siteleri, genel	97	75	22
17	Web sitelerinin değerlendirilmesi	96	64	32
18	Bilgi erişim araçları	82	50	32
19	Bir ödevin bölümleri	86	71	15
20	Gönderme	88	56	22
21	Bibliyografya/kaynakça	72	62	10
22	Kitap künyesi	89	82	7
23	Dergi künyesi -dergi adı-	89	61	28
24	Dergi künyesi -cilt no.'su-	93	68	25
25	Web sitesi künyesi	63	11	52
26	ERIC	55	15	40

Danışma kaynakları ile ilgili sorularda (3'ten 9'a kadar) kaynak türüne göre değişen bir tablo görülmektedir. Sözlüklerle ilgili iki soruda (3. soru genel sözlüklerde bulunabilecek bilgi türünü, 4. soru bir kısaltmanın açılımının nereden bulunabileceğini sorgulamaktadır) da başarı oranı yüksektir. Öntestte her ikisin-

de de % 80'i bulan başarı oranı sırasıyla % 14 ve % 15'lik artışlarla 3. soruda % 94'e, 4. soruda % 95'e yükselmiştir. Biyografiler ve istatistiksel kaynaklarla ilgili sorular (sırasıyla 5. ve 7. sorular) danışma kaynaklarıyla ilgili sorular arasında sırasıyla % 95 ve % 96 ile öntest başarı oranları en yüksek iki soru olarak karşımıza çıkmaktadır. 5. soruda sontest başarı oranı % 1'lik bir artış ile % 96'ya yükselmiş; 7. soruda ise sontestte % 4'lük bir düşüş gözlenmiştir. Sorunun ifade şekline veya seçeneklerden kaynaklanmış olabileceği düşünülen bu durum söz konusu sorunun gözden geçirilmesini ve yeniden formüle edilmesini gerektirmektedir. Konu ansiklopedileri ile ilgili 8. soruda % 74'ten % 88'e öntest ve sontest arasında % 14'lük artış görülürken, kronolojilerle ilgili 9. soruda % 69'lük başarı oranında bir değişiklik olmamıştır. Türlerle ilgili sorular içinde en büyük artış % 41 ile almanaklarda gözlenmiştir. Öntestte % 12 olan başarı oranı sontestte % 53'e çıkmıştır. Bu durum almanakların öğretmenler tarafından az tanınan (ve buna paralel olarak az kullanılan) bir tür olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Eldeki bulgularla öğretmenlerin çok bilinen danışma kaynaklarının dışında kalan türler üzerine daha ayrıntılı ve uygulamalı bir eğitime gereksinimleri olduğu söylenebilir.

Boole operatörlerinden yararlanarak tarama stratejisi geliştirme ile ilgili 10. soru, Internet araçlarından ftp'nin işlevini sorgulayan 12. soru, *Yahoo*'nun ne olduğunu sorgulayan Internet rehberleri ile ilgili 13. soru, arama motorlarıyla ilgili 14. soru, *url*'nin ne olduğunu sorgulayan 15. soru sırasıyla % 24, % 20, % 17, % 38 ve % 18'lik öntest başarı oranlarıyla deneklerin bu alanlarda fazla bilgi sahibi olmadıklarını ve bir eğitim gereksinimleri olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Söz konusu alanlarda öntest sontest arasında % 60'lara varan artış yaşanmıştır. Deneklerin bu konulara eğitim sırasında ilgi gösterdikleri gözlenmiştir. Eğitim sırasında söz konusu konuları içeren bir laboratuvar uygulaması da yaptırılmıştır. Uygulamanın elde edilen başarıda payı büyük olmuştur. Verilen bir web adresinin ne tür bir kuruma ait olabileceğini saptama ile ilgili 11. soru % 68, web sitelerinde genelde bulunan bilgiler ile ilgili 16. soru % 75, web sitelerini değerlendirmede kullanılacak ölçütler ile ilgili 17. soru %64 başarı oranlarıyla bir önceki soru grubuna nazaran deneklerin öntestte daha başarılı oldukları sorulardır. Uygulamalar sonucu yapılan saptamalardan biri de öğretmenlerin bir kısmının bilgisayarları ve Interneti daha önce hiç kullanmadığı, bir kısmının ise kullandığı fakat genellikle kendi kendisine öğrendiği için kullanımda etkin olamadığı yönündedir. Sözü edilen üç soruda başarı oranları sontestte sırasıyla % 95, % 97 ve % 96'ya yükselmiştir. Özellikle ilgi duydukları bir konu olması nedeniyle bu alanda verilecek eğitimin verimli ve faydalı olacağı söylenebilir.

Verilen örnekler arasından bilgi erişim araçlarının seçilmesini isteyen 18. soru % 50'lik bir öntest başarıyla bu alanda bilgi eksikliği olduğunu göstermektedir. Eğitim sırasında deneklerin özellikle veri tabanları, indeksler ve abstrakları tanımadıkları ve kullanmadıkları saptanmıştır. Bu alanda bir eğitim ihtiyacı

vardır. Nitekim eğitim alanında değerli ve çok bilinen bir kaynak olan ERIC'in ne olduğunu sorgulayan 26. soruda öntest başarı oranı sadece % 15'dir. % 40'lık bir artışla bu oran sontestte % 55'e yükselmesine rağmen konunun tam anlaşılmadığı görülmektedir. Daha kapsamlı bir eğitim ve uygulama gerektiren alanlardan biri de budur.

Bir ödevin bölümleriyle ilgili 19. soruda başarı oranı % 71'den % 86'ya çıkmıştır. Yapılan görüşmelerden öğretmenlerin ödev verirken giriş, sonuç ve kaynakça/bibliyografya bölümleri üzerinde fazla durmadıkları, bir kaynakça beklentileri olmasına rağmen künye düzeni ve künyelerin içermeleri gereken ve kaynak türlerine göre değişen öğeler konusunda fazla bilgi sahibi olmadıkları saptanmıştır. Bu konu da öğrencileri yönlendirmek açısından önemli olduğundan üzerinde durulması gereken bir konudur.

Göndermenin ne olduğunu sorgulayan 20. soruda, bibliyografyanın ne olduğunu sorgulayan 21. soruda, bir kitap künyesindeki öğelerin çözümlenmesini isteyen 22. soruda, dergi künyesinden dergi adını tanıma amacıyla hazırlanmış 23. soruda, dergi künyesinden cilt bilgisini tanıma amacıyla hazırlanmış 26. soruda öntestte sırasıyla % 56, % 62, % 82, % 61, % 68 olan başarı oranları, sontestte % 88, % 72, % 89, % 89 ve % 93'e yükselmiştir. Eğitim sırasında yapılan gözlemlerden deneklerin bu alanda bir takım standartların olduğunun farkında olmadıkları, herhangi bir şekilde kullandıkları kaynaklar, üniversite eğitimi sırasında rastladıkları örnekler vb yoluyla netlik kazanmamış bir bibliyografik künye nosyonları olduğu saptanmıştır. Farklı türlerde kaynaklara gönderme yapabilmeleri için belli bir yöntemin ayrıntısı ile öğretilmesine ihtiyaç vardır. Bu alanda da bir uygulama çalışması yapılmış ve deneklerin metin içinde gönderme yapmak ve farklı türde kaynakları bibliyografyada belirtmek konularında zorlandıkları gözlenmiştir. Bir web sitesi künyesi çözümlenmeyle ilgili 25. sorunun başarı oranı da (öntest %11 ve sontest % 55) bunu göstermektedir.

Öğretmenlere uygulanan testlerden elde edilen bulguların öğrencilerle yapılan çalışmalardan elde edilen bulgularla benzerlik göstermesi de anlamlıdır (bkz: Kurbanoglu ve Akkoyunlu, 2001).

Sonuç ve Öneriler

Kalkınmak için gereksinim duyduğu insan gücünü yetiştirmek isteyen her ülkenin bilgi okuryazarlığını eğitim programlarının içine alması, öğrencilere bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması çabalarının başarıya ulaşabilmesi için öğretmenlere bu becerilerin kazandırılması konusuna öncelik tanınması zorunludur.

Öğretmenlere bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması için bilgi okuryazarlığı konusunda hizmet içi eğitimler düzenlenmeli, yetişmekte olan öğret-

menler için ise öğretmen yetiştiren kurumların (eğitim fakülteleri) programlarına bilgi okuryazarlığı dersleri konulmalıdır.

Hizmet içi eğitim programlarında konunun öneminin vurgulanması ve öğretmenlerin ilgi duydukları, internet kullanımı gibi popüler konulara öncelik verilmesi programlara gösterilecek ilgiyi ve buna bağlı olarak başarıyı olumlu yönde etkileyecektir. Bunun yanı sıra farklı düzeylere eğitim veren öğretmenler için ve farklı zümreler için ayrı programlar hazırlanması, eğitim sırasında zümrelere uygun somut örnekler üzerinde durulması, etkinliklerin yine grupların farklılıkları göz önüne alınarak oluşturulması başarıyı olumlu yönde etkileyecek unsurlardır.

Öğretmen yetiştiren kurumların programlarına konulacak olan bilgi okuryazarlığı dersleri için eğitim fakülteleriyle kütüphanecilik bölümleri arasında işbirliğine gidilmelidir. Bu tür derslerin ilk yıllarda verilmesi öğrencilere ilerki yıllarda kazandıkları becerileri kullanma ve geliştirme olanağı sağlayacaktır.

Bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması için hazırlanacak eğitim programlarında uygulamaya ağırlık verilmelidir. Uygulama olanağının yaratılmasında teknolojik alt yapı ve kütüphane alt yapısı önem kazanmaktadır. Gerek üniversitelerdeki eğitim fakültelerinde ve üniversite kütüphanelerinde gerekse okul kütüphanelerinde teknolojik alt yapı kurulmalı ve kütüphane koleksiyonları zenginleştirilmelidir.

Okul kütüphanelerinde mutlaka kütüphanecilik bölümü mezunları çalıştırılmalıdır. Okul kütüphanelerinde çalışacak kütüphanecilerin eğitiminde bilgi okuryazarlığı, sınıf yönetimi, öğretim yöntem ve teknikleri konularına da yer verilmelidir.

Bilgi okuryazarlığının ön koşulu olan bilgisayar okuryazarlığı becerilerinin de öğretmenlere kazandırılması bilgi okuryazarlığının başarısı açısından gereklidir. Bilgi okuryazarlığı eğitimi verilecek grupların bilgisayar okuryazarlık düzeyleri de göz önüne alınarak oluşturulmaları daha iyi sonuçlar verecektir. Bilgi okuryazarlığı başarısıyla bilgisayar özyeterlik algısı ve programa karşı tutum ilişkisi de araştırılması gereken konulardır.

Sonuçta, öğretmenlerin bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olması öğrencilere bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması sürecini kolaylaştıracak ve öğrencilerin bu becerileri farklı alanlarda uygulayarak, davranışa dönüştürmelerine yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- AASL/AECT (American Association of School Librarians ve Association for Educational Communication and Technology). (1998). *Information literacy standards for student learning*. Chicago: American Library Association.
- ALA (American Library Association). (1989). *Presidential Committee on Information Literacy*. Fi-

- nal Report. [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.ala.org/acrl/nili/lit1st.html> [14 Mart 2001]
- ALA (American Library Association). (2000). *Information literacy: A Position paper on information problem solving*. ALA. [Çevrimiçi] Elektronik adres: http://www.ala.org/aasl/positions/PS_infolit.html [19 Şubat 2000]
- Bilişim Teknolojileri ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu raporu. (2001). (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yayın No. DPT: 2560-ÖİK 576). Ankara: DPT.
- Breivik, P. S., V. Hancock and J. Senn. (1998). *A Progress report on information literacy: An Update on the American Library Association Presidential Committee on information literacy: Final Report*. Chicago: ALA, Association of Research Librarians.
- Doyle, C. S. (1994). *Information literacy in an information society: A Concept for the information age*. Syracuse, NY: ERIC Clearinghouse on Information Technology.
- ISTE (International Society for Technology Education). (2000). *National educational technology standards for teachers*. Eugene: ISTE Publications.
- ISTE (International Society for Technology Education). (1998). *National educational technology standards for students*. Eugene: ISTE Publications.
- Kurbanoğlu, S. ve B. Akkoyunlu. (2000). *Lifelong learning in an increasingly globalised world of information: An Information literacy project for K12*. 66. IFLA Genel Konferansında sunulmuş poster. Kudüs, İsrail.
- Kurbanoğlu, S. ve B. Akkoyunlu. (2001). "Öğrencilere bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması üzerine bir çalışma", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21, 81 – 87.
- Kurbanoğlu, S. ve B. Akkoyunlu. (2002). "Bilgi okuryazarlığı: Bir ilköğretim okulunda yürütülen uygulama çalışması ", *Türk Kütüphaneciliği* 16(1): 20 - 40.
- SCANS (1991). *What work requires of schools: A SCANS report for America 2000*. The Secretary's Commission on Achieving Necessary Skills, U. S. Department of Labor. [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.uni.edu/darrow/frames/scans.html> [10.3. 2001]
- Spitzer, K. L., M. B. Eisenberg and C.A. Lowe. (1998). *Information literacy: Essential skills for the information age*. Syracuse: ERIC Clearinghouse on Information Technology. (IR-104)
- TÜSİAD (1999). *Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin yeniden yapılandırılması*. Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği. (Rapor No: TY/184/1999). [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.tusiad.org/turkish/rapor/mesleki/mesleki02-1.pdf>. [14. 10. 2001]